

Messehagelens historik.

Af Karin Bæk, Kunsthistoriker.

I forventningen om Gustafskyrkans nye violette messehagel.

På latin hedder dette liturgiske klædningsstykke ”*casula*”, som faktisk betyder ”lille hus” og denne *casula* blev anvendt af romerne som et rejseoverstykke. Det kan sammenlignes med en poncho, altså et stykke ovalt stof med et hul foroven og ingen ærmer, et klædningsstykke, der var nemt at håndtere, ”ponchoen” kunne også være cirkelrund og kaldtes en *paenula*, som var ældre end *casula*'en og havde en spids hætte. Længden gik til under knæene. Det var ikke i begyndelsen noget særligt i farven, den var vævet i uld, og kunne derfor både være lys og brunligt alt efter hvilken farve fårene havde.

Når romeren iførte sig sin *casula* udover sin toga og skulle ud i et ærinde, kunne han finde på at slynge forstykket over sin arm, hvilket gav hans fremtoning en vis værdighed på trods af, at det kunne være lidt tungt med sådan et stykke uldklæde over armen. Det blev efterhånden kotyme for senatorerne, når de spadserede på Forum på vej til Curiaen, at bære *casula*'en på denne måde og det førte til, at den efterhånden blev vævet bredere, så slyngningen over armen blev flottere. Det blev således også et fast klædningsstykke for filosoffer, når de spadserede på Forum, hvorimod de græske filosoffer, når de spadserede under stoa på Athens argora, bar en *chlamys*, som også er et større klædningsstykke, der kan slynges, men *chlamys*'en kastes over den ene skulder, hvor så den anden skulder var nøgen og hvor *chlamys*en blev hæftet med brocher henover den nøgne skulder, hvor armen så var fri. *Casula*'en gav begge arme fri, *chlamys*'en kun den ene.

Den frie romers almindelige mandedragt var *toga*'en, som var af uld og ret tung, den blev båret over en undertunica – *linea* – og når romeren var hjemme i sin egen bolig bar han herover en overtunica – *dalmatika* – og ikke sin toga. Disse tunica'er blev fra midten af det 3.årh. vævet i hør, de kunne være ærmeløse – en *colobium* – eller med ærmer – en *tunica mantenata*, grækernes dragt under *chlamys* var *chiton*en.

Kvindernes overbeklædning hos begge folk var en ”*himation*”, en kappe, der kunne trækkes op over hovedet, et klædningsstykke, som også mænd kunne bruge og det er den, Gudsmoderen bærer på ikoner.

Den liturgiske påklædning, som vi kender den, har sit udspring i den almindelige hverdagspåkledning i antikken og den er bevaret op igennem tiden. Der har været muligheder for at lave den liturgiske beklædning om, men da klædedragten i både den græske og den romerske antik var meget smuk har man taget sit udgangspunkt der og ikke gjort nogen forandringer siden. Det er dog alligevel ikke helt rigtigt, for nogle kristne sekter har fravalgt alt det, der er festligt og smukt at se på og glædes over.

Det var heller ikke lige fra begyndelse af den kristne æra, at påklædningen for kirkens folk blev anderledes i forhold til hverdagspåkledningen. Men i det 4.årh. blev det besluttet, at kirkens ledende personer skulle klæde sig anderledes ved kirkelige handlinger. Tidligere havde også de bare haft deres almindelige hverdagstøj på og det blev anset for godt nok, dog med den forskel, at dette tøj skulle være rent og af bedre kvalitet!

Hippolytos, som var ærkebiskop i Rom komponerede 38 dekreter mellem år 336 og 340 om, hvordan man skulle forholde sig i forbindelse med kirken. Heri stod bl.a. at det var så vigtigt, at kirkens folk var rent klædt: ”Så ofte biskoppen deltager i Mysteriet (Nadveren) og præster og diakoner også deltager, skal de alle være klædt i hvidt og især i rene klæder, og smukkere end dem, som almindelig mennesker bærer” for på denne måde skilte de sig ud fra den øvrige befolkning. Og

Den hellige Hieronimus siger således også ”at man bør ikke betræde Det Hellige af Det Helligste i hverdagstøj og med urene hænder”.

Der var ikke de store forandringer i påklædningen i kirkeligt regi frem til 500-tallet. Den lange hvide tunica/tunica *alba* (linea) hos romerne gik efterhånden helt af mode i det civile liv, men blev til gengæld annekteret af kirken i forskellige former som en lang alba, som gik lige ned og en surplice (dalmatika), som er en løs tunica med lange ærmer og løs, beregnet til at bære over en alba, begge dele i hvidt.

Rejseoverbeholdningen – casula – forsvinder helt i det civile liv omkring år 600, men i kirken som liturgisk dragt bevarede den op til omkring 1000-tallet, men det blev besluttet, at det kun var biskopper der måtte bære den og så kun den præst, der celebrerede messen. Sådan fortsatte man med at bære dragterne.

Men udover formen på casulaen var der også farven, som var ”ikke-eksisterende”, alt skulle være hvidt, og de farver som vi i dag bruger i kirken, var helt ukendte. Dog kender vi ét tilfælde, hvor der var en ændring og det var da Kejser Konstantin I forærede biskop Macarius af Jerusalem en ”hellig klædning indvævet med gylden tråd til brug ved dåbshandlinger”. Fra slutningen af det 4. årh. har man henvisninger til ”skinnende hvide klædedragter” som blev båret af den, der celebrerede nadveren eller ”den hellige eucharisti”. Men efterhånden som kristen-dommen breder sig rundt i Europa, sker der også ting og sager, for selvom man i Rom siger ét, kunne man sagtens langt fra Rom gøre noget andet. Og det er netop det, man gør i det nordlige Frankrig, for her begynder man at farve casula'en i forskellige farver, men ikke i en bestemt orden i henhold til det kirkelige år eller til årstiderne. Der findes referencer til mørke klædninger til de lange messer og sorte til indledningen af renselsesfesterne den 2. februar.

Det var først i 1198, under den nyvalgte Pave Innocens III, som straks efter valget, at der begynder at komme orden i de liturgiske farver. HVID, som symbolet for renhed, denne bruges ved alle Herrens festdage tillige med fester for alle helgener og jomfruer, RØD skal bruges til Pinse, for at fejre Helligånden, der gennem ildtunger, sænkede sig over apostlene, men også for at fejre Det Hellige Kors, apostlene og martyrerne, som symbolet på deres passion og blodige lidelser og død. SORT bruges som et symbol på sorg, på faste og bod og på mindet om de afdøde. VIOLET som ses som en mildere sort og som bruges i adventstiden, som tegn på ydmyghed og tålmodighed. GRØN skulle bruges andre dage uden speciel symbolik, som en farve, der på en måde var udgået fra de andre og som sådan også bandt dem sammen, Pave Innocens' tolkning af farverne baseredes sig på de blomster, der var nævnt i Biblen og især i Salomons Højsang.

Andre farver kom til i senmiddelalderen, hvor den BLÅ casula skulle bruges ved festdage for Jomfru Maria og en ROSA på første søndag i advent. I 1570 udsendte Pave Pius V et nyt direktiv omkring de liturgiske farver: HVID og GULD i jule- og påsketiden, på den hellige treenighedsdag, mariadagene, og ved dåb, konfirmation, præstevielse, vielser og indvielser. VIOLET eller SORT i advent- og fastetid og ved begravelse. ROSA fra langfredag til påskeaften. RØDT til pinse og på apostel-, evangelist- og matyrdage. GRØNT til søndagene efter epifania/helligtrekonger d.6.januar. Epifania betyder, at det var den dag, da Jesus viste sig for hedningerne (de vise mænd) og det er også dagen, hvor Jesu dåb fejres. Grønt også efter treenighed tilligemed almindelige ugedage.

Den svenske reformation overtog middelalderens liturgiske farver og i sin kirkeforordning i 1572 foreskrev Laurentius Petri Nericius, Sveriges første protestantiske Ærkebiskop, som i øvrigt sammen med sin bror, havde studeret direkte under Luther i Wittenberg, at præster under messen skulle være klædt som sædvanligt. Dvs. som de havde været i de tidligere århundreder.

I 1686 formuleredes ved årets kirkelov, at præsten skulle være ”klädd i sedvanlig skrud och

prydnad"! I 1700-tallet begyndte man nu at bruge messehagelen uden for selve messen ved biskopvielse og præsteindvielse.

I løbet af årene før reformationen var *kirkekåben* kommet til, og nu i de protestantiske lande blev det lidt efter lidt besluttet, at kirkekåben skulle være et særligt klædningsstykke for biskopperne, som almindelige præster ikke måtte bruge, så derfor blev messehagelen nu en slags erstatning for kirkekåben og blev brugt ved messen, men også ved andre kirkelige handlinger. Og hvor der var flere præster, bar de alle messehageler. Dette varede ved til omkring 1900, men derefter er det kun celebranten, der bruger messehagelen.

I den svenske kirketradition findes ligeledes dalmatika'en, som fra begyndelsen også var en biskoppelig klædedragt, men lidt efter lidt blev det diakonens klædning under messen. Den minder en lille smule om messehagelen, men den har korte vide ærmer og er hvid, men den pyntes af to bånd (clavi), som løber fra skuldrene og ned foran.

Fra at være en simpel overbeklædning i ufarvet uld er dette klædningsstykke endt som en utrolig smuk overbeklædning som bæres året igennem af præsten i kirkeårets respektive farver, når denne celebrerer messen. De liturgiske klædedragter bærer fortidens religiøse symboler med sig ind i nutiden og danner et bånd af traditioner fra den tidlige kristendom til vores egen tid sammen med den bøn, som præsten beder, hver gang han iklæder sig et nyt klædningsstykke for at fejre messen sammen med forsamlingen. Messehagelen symboliserer dyd og barmhjertighed og et åg af uselvsk kærlighed.

Af Karin Bæk, Kunsthistoriker.
Februar 2021